

Ocene in poročila

SEDMINA

Zupančičev roman iz okupirane Ljubljane¹ je bralcu v prijetno presenečenje: že brž spočetka pritegne njegovo pozornost in je ne izpusti skoraj do konca. Nekdo je pri ocenjevanju te knjige hudomušno zapisal, češ da se drugi naši pisatelji »naravnost trudijo, da bi bili dolgočasni«. Tega resda ne delajo, vendar vse premalo zaupajo braščevi bistroumnosti in mislijo, da mu morajo povedati vse do kraja in še malo več. Dolgočasnost slovenskega slovstva je verjetno večidel vprašanje sloga, in prav v tem pogledu je Zupančičev roman ugodno presenetil: s srečno uravnovešenostjo med zunanjimi dogodki in notranjim svetom oseb, kajpada z zanimivo, dostikrat napeto snovjo, pa morda prav toliko s pravilno uporabo jezikovnih in slogovnih sredstev je pisatelj dosegel, da je njegov svet mikaven in privlačen tudi bralcu. In če se je treba odločiti za eno samo sestavino, mislim, da je predvsem Zupančičev slog tista vrednota, ki daje romanu ceno in čar.

Kljub živahnemu zunanjemu dogajanju, zajetemu iz razgibanega vojnega časa, je dvomljivo, ali bi se bil roman pisatelju tako posrečil, ko bi bil skušal napisati »roman o okupiranem mestu«, kakor so nekateri rekli romanu. Tako velikega imena »Sedmina« pač ne zasluži, saj podaja le majhen izsek iz dogajanja v zasedeni Ljubljani, čeprav je skušal pisatelj rešiti v roman precej resničnih podatkov in čeprav je po sodbi prič večkrat zelo dobro oživil vzdušje tistih dni. Roman o Ljubljani v času okupacije bi moral biti nedvomno zasnovan dosti širje, z večjim številom oseb iz raznih plasti prebivalstva (in starostnih dob), in moral bi si zastavljati širša vprašanja, recimo tisto o pomenu in nujnosti tega boja in žrtev, ki se ga je »Sedmina« komajda dotaknila. Morda bi potem nastalo delo, podobno Malrauxovemu »Upanju«, in prav tako kot »Upanju« bi mu najbrž grozila nevarnost, da bi bilo bolj kronika in reportaža kot roman. Zupančičev roman je zasnovan drugače, rečemo mu lahko kvečjemu »roman iz okupiranega mesta«. Čeprav je v »Sedmini« veliko strani namenjenih prikazovanju boja proti okupatorju, je vsaj za glavnega junaka ustvarjeno še drugo težišče, njegov čustveni svet, zapleten ob njegovem odnosu do dveh žensk. Ta dva pola sta si v Nikovi duševnosti vsaj enakovredna, težišče romana pa se je s tem premaknilo k Nikovi osebni zgodbi in to je romanu samo v prid.

Nikov notranji svet je podan tako prikupno, brez sentimentalnosti in narejenosti, da so take strani med najboljšimi v romanu. Kljub temu pa je Niko v celoti ponesrečena oseba, pisatelju so se veliko bolj posrečile stranske osebe, od ganljivega, morda le nekoliko preidealnega Popaja in Nikovega očeta pa do sestre Filomene in še nekaj manjših figur (morda bi bilo izvzeti Italijane, ki se včasih zdijo blede literarni, včasih preveč karikirani). V Niku pa so združene lastnosti in poteze, ki se zde vsaj za fanta njegovih let nezdržljive, tako da se dozdeva nemogoče ali vsaj hudo neverjeten. Ker je kopica posameznosti o njem podana nadvse prepričljivo, je morda razlago za razbitost njegove osebnosti iskati v tem, da se avtobiografske prvine, ki jih je v Niku očitno precej, niso srečno spojile z dodanimi. Medtem ko je pisatelj vedno do večine drugih figur objektivnen, ker je tam neprizadet, Nika ni znal zgnesti v prepričljivo osebnost. Kar je doživetega, je pristno, kar je izmišljeno — posebno Nikov odnos do lastne družine — pa je nekako prilepljeno na junakovo osebo in ne prepriča. Višek dosega ta neverjetnost proti koncu knjige, ko mora Niko po pisateljevi volji brez posebnega vzroka zagnati bombo proti lastnemu bratu.

Glede na splošne kvalitete Zupančičevega romana pa te slabosti niso toliko tehtne, da bi bralca občutneje motile, in prav tako verjetno ne bo niti opazil poglobitve slogovne pomanjkljivosti, ki jo mora kritik očitati pisatelju: neenotnega vidika. Tudi današnji pisatelj še vedno lahko izbira med različnimi načini, kako bo napisal pripovedno delo. Recimo po starem kot »vsevedni pisatelj«, ki so mu enako znani vsi zunanji dogodki in vse doživljanje nastopa-

¹ Beno Zupančič, *Sedmina*. Slovenska matica, Ljubljana 1957. Opremila ing. arh. Jakica Accetto, Redna izdaja SM za leto 1956. Str. 304.

jočih oseb; ali po Jamesovi metodi »reflektorja«, osebe, ki je v središču romana, ker pisatelj le njo riše neposredno, vse druge osebe pa posredno, namreč le toliko, kolikor odsevajo — zato »reflektor« — v duševnosti prve; ali v obliki notranjega samogovora ene ali več oseb, ali še kako drugače. Vendar mora pisatelj ostati dosleden, ne da bi mešal načine. Zupančič se je odločil za pripovedovanje v prvi osebi, ki je kajpada enako upravičeno kot katero si bodi drugo. Vendar pa je ta način nezdržljiv z metodo »vsevednega pisatelja« in Zupančič je v romanu združil prav te dve metodi. Česar ne ve Niko, ne bi smel vedeti niti pisatelj, saj je pripovedovalec Niko, v Sedmini pa se pisatelj dostikrat vmešava z vednostjo, ki je Niko ne more imeti. Naj navedem nekaj primerov! Od kod ve Niko za očetove misli ob pogovoru s profesorjem (str. 24, 28)? Na str. 86 ve Niko za Filomenine misli in v nadaljevanju celó njeno zgodbo z vajencem Mižem, njun pogovor in njene misli. Na str. 116 do 123 spet ne govori Niko, temveč vsevedni pisatelj, ki pozna tudi Popajeve misli; enako na str. 145 do 149. Isto velja o Marijinih mislih in doživljajih na str. 100 in 170 do 174, in primeri s tem še niso izčrpani. Ta slogovna nedoslednost je zapeljala pisatelja, da je zapisal dva stavka, ki sta tako nemogoča, da bi mu bila morala že sama pokazati, kako je tu nekaj narobe. Na str. 59 odsotni Niko popisuje očeta, kako ponoči bedi in pogleda na uro: »Kaže že pol enih, a mene še zmeraj ni domov.« Čigave besede so to? Očetove bi bile drugačne: »...fanta pa še ni domov.« Očetovih besed Niko seveda ne more navajati, saj jih ni slišal, zato sam spregovori o svoji odsotnosti in s tem opozori bralca, da govori o nečem, česar vendar ne more vedeti. Prav takega kova je še en stavek na isti strani: »Oče pritaji sapo in pomisli, kje neki sem jaz.« Vsevedni pisatelj bi to smel vedeti, vendar bi moral pripovedovati v tretji osebi; pri Niku, ki pripoveduje v prvi, je to hud slogovni spodrsiljaj. Zavoljo te neenotnosti v zgradbi roman oblikovno ne zadovoljuje tako, kakor bi lahko.

Nekajkrat ima bralec pač tudi občutek, da pisatelj presoja tedanje dogodke in doživlja z današnjimi očmi; vendar je treba dodati, da se je Zupančič tej nevarnosti, ki preži na slehernega opisovalca preteklih dogodkov, največkrat srečno ognil. Najočitnejša šibkost te vrste se mi zdi Popajevo za dečka le preglobokoumno govorjenje na str. 50. In naj dodam le še pomislek ob sanjah na koncu knjige, ki so vendarle preveč simbolične, da bi lahko bile v svoji doslednosti verjetne.

O jeziku romana, ki nas tukaj še posebno zanima, je treba v splošnem s pohvalo reči, da je nadpovprečno lep in bogat, domač in čist. Skoraj povsem se je pisatelj znal obvarovati papirnatega, plehkega jezika, ki nam tako rad »trišči v obraz« s strani naše proze, ko je še za časnikarje prebled in premedel. Nedvomno je prav Zupančičev jezik največ pripomogel, da je njegovo pripovedovanje tako lahkotno in prijetno, hkrati pa zelo neobrabljeno, izvorno oblikovano. Če bomo kljub tej hvali, ki jo je pisatelj nedvomno zaslužil, imeli pripomniti to in ono, nam je to pač le nov dokaz, kako nizka je splošna raven našega pisanja in kako so nekatere napake nekako »v zraku«, tako da se vtihotapljaajo na pero tudi skrbnejšim pisateljem.

Čeprav se je Zupančič očitno prav trudil, da bi pisal lepo, domačo besedo, — tako je dosledno izpeljana pisava »boj« in »vojska« — mu je vendarle ušlo nekaj nepotrebnih sposojenk ali izrazov, narejenih po tujih zgledih: v glavnem (9, 122), robija (13), dvignil (15 in drugod), prejel (24), razgovori (39 in dr.), dostojen (40, 41), krenila (v pomenu napotila se, 70), potankost (116), tračnice (145, pač pa 278 prav tirnice), štedil, štednja (146, 156), prekinil (219), žandar, žandarski (219), služkinjska (221), vestí (245), okreval (281) in celo »se podaja v nevarnost« (179). Nekajkrat je pisatelj očitno nezavedno pod vplivom srbohrvaščine zapisal napačne oblike: Pomirili naj bi se s svetom (nam. sprijaznili, 47); si operem roke (nam. umijem, 56, 182); stopiti moram še do Mefista (nam. k Mefistu, 123); poznam jaz take reči (153), prevariti (nam. prevarati, 229); zapolnijo (nam. napolnijo, 294), če zadnji dve nista tiskovni napaki.

Med nepotrebne vulgarizme bi štel špasno (9), nularica (15), fest (17), šekasta (55), nastradali (97).

Včasih se je avtorju očitno kaj »zapisalo«, tako kar v začetku »neštevilnih« namesto nešteti zmag (7—8); nekaj zravnamo »s tlemi«, ne pa menda »do tal« (54); ne »večidel dneva prebija«, temveč večji del (56); kaj je »strpljen«

obraz, bi ne znal reči (124); oči ne gledajo »z«, temveč iz obraza (155); tudi »lesenih zastorov« (225) si ne morem zamisliti. Beseda »časa« je enkrat izrazito odveč (182: dolgo časa), zato pa drugje manjka: po dolgem (času) (15).

Stopnjevanje s prislovom je večkrat po nepotrebnem nadomestilo pravilnejše oblike: bolj dolg (106), bolj mirna (133, 175), bolj počasi (173), bolj pametno (174), preveč nevarno (252). Za čudo pisatelj velikokrat uporablja »čemu« namesto »zakaj« (28, 29, 39, 188, 297). Posebno izrazita primera te razvade sta »Si hud — čemu?« (69) in »Čemu ste mi to vzeli?« (177). Pravim razvade, zakaj po nepotrebnem zanaša novo zmedo v pisanje, ki je že tako dovolj zmedeno.

Nekajkrat je napačna pridevniška oblika, določna namesto nedoločne (v pločevinasti škaf 56, neznan desetletni deček 57, ti gre kak strahopetni hudič 168) ali narobe (to edino majhno oko 185). Glagol je kdo ve zakaj dostikrat napačno na koncu stavka: vendar so nepričakovano sladko zveneje (7), tako tudi biti mora (15), kakor bi se (bil) nalašč za to šolal (48), kakor bi iz krvi poganjali (125), ko bi se mi sam Bog oče prikazal (126), ne da bi za en sam korak zastala (155).

Še vedno nam velja za napačno »brez vsakega smisla« (161). Ne vem, kje je pisatelj dobil obliko »obal« (62, 184). Okorno je: »da se ne bi zgodilo, ko bi moral obžalovati« (78) — potem sta še vedno boljša dva zaporedna »da«. Nikalnico bi pričakovali v stavku »Nikoli si nisem privoščil *kozarec* žganega« (109). Nekajkrat so napačne glagolske oblike: zahajal na sestanke, kamor pride (prihaja) več ljudi (121), pod katerim dobi(va) njen obraz... (137), na stranišče nas spustijo (spuščajo) samo enkrat... tudi jesti nam dajo (dajejo) samo enkrat (280).

Pa še dve, tri okorne ali napačne. Ne gre pisati »Deseta naj bi bila Pisciattelova, ki *smo ga* nameravali pričakati« (230), saj se oziralnik tu lahko nanaša le na pištolo, ne pa na lastnika; ne »sem se slišal, kar me je motilo« (242), temveč »... in to me je motilo«; po tujem zgledu, ki vse bolj vdira v slovenščino, je »s to razliko, da je hkrati moral« (238), čeprav je tako lahko reči lepo po domače: »le da je moral...«

V pravopisnem pogledu je knjiga skoraj zgledna. Med redkimi pomanjkljivostmi je »škodeželjnost« morda tiskovna pomota in enako »ugasnil luč« (223, 266), ker je drugod pravilno »ugasiti«; za malo pišemo narazen (40: zamalo) in prav je »vkopan«, ne ukopan (168).

Resnobna oprema, ki jo je oskrbela Jakica Accetto, se prilega značaju romana.

Janez Gradišnik

NOVO JURANČICEVO SRBOHRVATSKO BERILO

Janko Jurančič je eden redkih Slovencev, ki so študirali slavistiko, zlasti srbohrvaščino, na vzhodnem področju, v Beogradu. Zato je razumljivo, da se njegovo znanstveno in pedagoško delo uveljavlja predvsem v mejah hrvatsko-srbskega jezika in književnosti. Znana so njegova štiri berila za višje razrede gimnazij. Vsem slavistom v Jugoslaviji je prav prišla knjiga *Južnoslovanski jeziki* (1956), kjer je na primerjalni osnovi obdelan razen hrvatskosrbskega, slovenskega in makedonskega še bolgarski jezik. Prijetno presenečenje je pripravil znanstvenikom in prevajalcem s svojim *Srbohrvatsko-slovenskim slovarjem* (1955) in, če bi se lotil še slovensko-hrvatskosrbskega slovarja, bi veliko prispeval k čim boljšemu poznavanju med jugoslovanskimi narodi. Prevajalci bi dobili knjigo, ki jo že dalj časa željno pričakujejo.

Pravkar je izšla v njegovi prireditvi šolska knjiga *Srbohrvatsko berilo za III. in IV. razred gimnazije*. Knjiga je pravilno sestavljena iz snovi, ki je primerna za adekvatna letnika gimnazije. V prvem delu so izbrani teksti srbskih, hrvatskih, makedonskih pisateljev in ljudske književnosti. Tekste po navadi spremljajo beležka o pisatelju in opombe o manj znanih pojmih v delih književnikov. V drugem delu knjige je slovnica srbohrvatskega jezika in potem srbohrvatsko-slovenski slovar besed, ki so v tekstih slovenskim bralcem neznanе. Razen tega so organsko vstavljene ilustracije, ki imajo nalogo, da s fotografskim gradivom ožive pisatelje ali prikažejo kulturno življenje naših narodov.

Avtor se je potrudil, da je v okviru teh zahtev napisal čim boljše šolsko knjigo. Če berilo v celoti pretehtamo, pušča soliden vtis. Očitno bo dobro rabilo